

АНТОН ЧЕРНІЄНКО

аспірант
Національної академії
прокуратури України
zazaza12@mail.ru

УДК 343.13

ВІДСТРОЧКА ВИКОНАННЯ ВИРОКУ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦЕВІ АБО ВІЙСЬКОВОЗОБОВ'ЯЗАНОМУ НА ПЕРІОД ПРОВЕДЕННЯ АНТИТЕРОРИСТИЧНОЇ ОПЕРАЦІЇ

З метою утвердження суверенітету і самоврядування народу України Верховною Радою Української РСР була прийнята Декларація про державний суверенітет України, під яким слід розуміти верховенство, самостійність, повноту і неподільність влади Республіки в межах її території та незалежність і рівноправність у зовнішніх відносинах [1]. Ці основоположні засади становлення та розвитку української державності знайшли своє закріплення у ст. 1 Конституції України, відповідно до якої Україна є суверенна і незалежна, демократична, соціальна, правова держава [2]. Проте внаслідок загострення суспільно-політичної ситуації на сході та півдні України наявні факти неприхованої агресії, утворення незаконних збройних формувань, захоплення будівель органів державної влади у Донецькій і Луганській областях, що становить загрозу посягання на територіальну цілісність та суверенітет нашої країни. Саме тому для підтримання Збройних Сил України, інших військових формувань у боєздатному стані, нарощування їх здатності давати адекватну відповідь реальним і потенційним загрозам України [3] виникає гостра потреба в реабілітації та процесуалізації «забутої» підстави відстрочки вико-

нання вироку, яка є предметом нашого дослідження.

Мета статті полягає у дослідженні та наданні пропозиції щодо внесення до чинного кримінального процесуального законодавства можливості відстрочки виконання вироку військовослужбовцеві або військовозобов'язаному на період проведення антитерористичної операції.

Окремі аспекти відстрочки виконання вироку у своїх працях вивчали такі вчені, як: Ю.М. Белозеров, В.М. Бібіло, Г.І. Волков, Э.Ф. Куцова, Р.В. Літвінов, В.Т. Маляренко, Є.А. Матвієнко, В.В. Ніколюк, І.Д. Перлов, В.І. Пінчук, І.Я. Фойницький, М.І. Царев, В.І. Швецов та інші. Водночас питання відстрочки виконання вироку військовослужбовцеві або військовозобов'язаному на період проведення антитерористичної операції залишається недослідженим.

Передусім вважаємо за необхідне наголосити на деяких аспектах правового становлення підстави для відстрочки виконання вироку. Отже, раніше відстрочка виконання вироку військовослужбовцеві або військовозобов'язаному передбачалась винятково у воєнний час. Саме тому вона набула суттєвого значення за часів Другої світової війни та мала місце у зазначених

нижче випадках. По-перше, якщо на момент набрання судовим рішенням законної сили, яким призначено покарання у вигляді позбавлення волі, засуджена особа перебуває в лавах Червоної армії або Військово-Морського Флоту, суд, який виніс вирок, має право застосувати до неї відстрочку виконання вироку. В даному випадку звертає на себе увагу те, що реалізація вказаного положення не містила обмежень щодо тяжкості вчиненого злочину, оскільки мала місце навіть у разі вчинення особою контрреволюційного злочину, особливо небезпечного для порядку (вбивство, розбій, великі розкрадання, розтрата) [4, 76]. По-друге, у разі вчинення особою дезертирства, яке тягло за собою розстріл із конфіскацією майна. В такому випадку, якщо суд, зважаючи на конкретні обставини справи, а також наявність пом'якшуючих обставин (серед яких, зокрема, каяття підсудного, явка з повинною), визнає доцільним направити підсудного на фронт, він має право призначити покарання у вигляді тюремного ув'язнення на тривалий строк з відстрочкою виконання вироку до закінчення військових дій та направленням засудженого в діючу армію [5, 199]. Таким чином, запровадження відстрочки виконання вироку на період ведення війни дало змогу визначеній категорії осіб уникнути застосування покарання, призначеного судом, і скористатись правом захищати свою Вітчизну на полі бою, тим самим посилюючи боєздатність Радянської армії.

У подальшому вказана підстава знайшла своє закріплення у ст. 39 Закону СРСР «Про затвердження Основ кримінального законодавства Союзу РСР та союзних республік» [6], зміст якої дублює ст. 46 Кримінального кодексу України 1960 року (КК України 1960 року) [7]. Так, у ч. 1 зазначеної статті передбачено, що у воєнний час виконання вироку про позбавлення волі, винесеного щодо військовослужбовця або військовозобов'язаного, який підлягає призову чи мобілізації, може бути судом відстрочено до закінчення воєнних дій з направленням засудженого в діючу армію. В цих випадках суд міг відстрочити виконання і додаткових покарань. На посилення цієї норми законодавець передбачав стимулюючий чин-

ник – якщо засуджений, якого направлено в діючу армію, проявить себе стійким захисником Батьківщини, то за клопотанням відповідного військового командування суд може звільнити його від покарання або замінити покарання іншим, більш м'яким (ч. 2 ст. 46 КК України 1960 року). Проте у випадку вчинення особою, щодо якої виконання вироку було відстрочено, нового злочину, суд приєднує до нового покарання раніш призначене за правилами призначення покарання при вчиненні кількох злочинів (ч. 3 ст. 46 КК України 1960 року). Зазначене вище дає змогу стверджувати про суттєву модернізацію вказаної підстави відстрочки виконання вироку, оскільки: 1) сфера дії правової норми поширюється як на військовослужбовця, так і на військовозобов'язаного; 2) передбачає відкладення виконання лише тих вироків, якими особу засуджено до позбавлення волі; 3) визначає можливість відстрочки виконання і додаткових покарань; 4) встановлює можливість звільнення засудженого від покарання або заміни покарання іншим, більш м'яким, якщо останній проявить себе стійким захисником Батьківщини.

Незважаючи на зазначену еволюцію такої підстави відстрочки виконання вироку, після прийняття Кримінального кодексу України 2001 року [8] замість норм, які передбачали цей правовий інститут, з'явилися статті, присвячені звільненню від покарання. Лише у Розділі II прикінцевих та перехідних положень визначено, що до осіб, засуджених до покарання у виді позбавлення волі із застосуванням відстрочки виконання вироку, застосовується ст. 78 цього Кодексу, яка, в свою чергу, визначає правові наслідки звільнення від відбування покарання з випробуванням. З цього моменту відстрочка виконання вироку військовослужбовцеві або військовозобов'язаному у воєнний час перестає існувати на законодавчому рівні.

Разом з цим слід пам'ятати, що про існування інституту відстрочки виконання вироку йшлося і у кримінально-процесуальному законодавстві, однак можливість відкласти початок виконання вироку стосовно вказаної категорії осіб у воєнний час не передбачалась. Про це свідчить аналіз різних редакцій процесуального законо-

давства, яке регламентувало зазначений правовий інститут, а саме: 1922 [9], 1927 [10], 1960 [11; 12] років. Чинний Кримінальний процесуальний кодекс України (КПК України) передбачає, зокрема, такі підстави вказаного інституту права: тяжка хвороба засудженого, яка перешкоджає відбуванню покарання (п. 1 ч. 1 ст. 536 КПК України); вагітність засудженої особи або наявність у неї малолітньої дитини (п. 2 ч. 1 ст. 536 КПК України); якщо негайне відбування покарання може потягти за собою винятково тяжкі наслідки для засудженого або його сім'ї через особливі обставини (пожежа, стихійне лихо, тяжка хвороба або смерть єдиного працездатного члена сім'ї тощо) (п. 3 ч. 1 ст. 536 КПК України).

На нашу думку, з огляду на вказані особливості становлення відстрочки виконання вироку військовослужбовцеві або військовозобов'язаному на законодавчому рівні, для успішної адаптації цього положення в КПК України необхідно визначитись з його обов'язковими структурними елементами, без врахування яких запровадження такого нововведення матиме формальний характер.

Цілком зрозумілим є той факт, що діючі умови і обмеження у застосуванні відстрочки виконання вироку поширюватимуться й на вказану підставу. Необхідно зазначити, що порівняно з нормами КК України 1960 року відстрочка виконання вироку військовослужбовцеві або військовозобов'язаному в КПК України має більш широкий умовний діапазон, адже не обмежується відстрочкою виконання вироку, яким особу засуджено до позбавлення волі. Таке твердження ґрунтується на тому, що відстрочка виконання може бути застосована до тих вироків, якими особу засуджено до визначеного переліку покарань, а саме: виправних робіт, арешту, обмеження волі, тримання в дисциплінарному батальйоні військовослужбовців, позбавлення волі (ч. 1 ст. 536 КПК України). Також існують обмеження, згідно з якими застосування даного інституту права не допускається щодо осіб, засуджених за тяжкі (крім випадків, коли засуджена особа перебуває у стані вагітності або має малолітню дитину) та особливо тяжкі злочини незалежно від строку покарання (ч. 2 ст. 536 КПК України).

Досліджувана підстава вказаного правового інституту має і свої особливості. Передусім необхідно розуміти, що вона орієнтована на визначене та вичерпне коло осіб, до складу якого входять військовослужбовці та військовозобов'язані. У Законі України «Про військовий обов'язок і військову службу» [13] до поняття «військовослужбовець» віднесено осіб (у тому числі іноземців та осіб без громадянства), які проходять військову службу у Збройних Силах України (абзаци 3, 7 ч. 9 ст. 1 цього Закону). Під військовозобов'язаними розуміють тих осіб, які перебувають у запасі для комплектування Збройних Сил України та інших військових формувань на особливий період, а також для виконання робіт із забезпечення оборони держави (абзац 4 ч. 9 ст. 1 цього Закону). Також зазначено, що жінки, які мають фах, споріднений з відповідною військово-обліковою спеціальністю, визначеною в переліку, затвердженому Кабінетом Міністрів України, та придатні до проходження військової служби за станом здоров'я, віком та сімейним станом, беруться на військовий облік військовозобов'язаних та можуть бути призвані на військову службу чи залучені для виконання робіт із забезпечення оборони держави у воєнний час (частин 11–12 ст. 1 цього Закону).

Необхідно звернути увагу на ту особливість, яка випливає з самої назви, адже можливість відкладання початку виконання вироку (у минулих редакціях) передбачалась винятково у воєнний час. Така специфічність привертає увагу, оскільки воєнний час ототожнюється з одним із особливих правових режимів – військового або надзвичайного стану в Україні, зміст та порядок введення яких регулюються Законом України «Про правовий режим воєнного стану» [14] та Закону України «Про правовий режим надзвичайного стану» [15] відповідно. Зважаючи на ситуацію в нашій країні, вочевидь, слід вести мову про інший правовий режим, оскільки Указом Президента України від 14 квітня 2014 року було введено в дію рішення Ради національної безпеки і оборони України від 13 квітня 2014 року «Про невідкладні заходи щодо подолання терористичної загрози і збереження територіальної цілісності України» [16],

внаслідок чого на сході нашої країни розпочато антитерористичну операцію – комплекс скоординованих спеціальних заходів, спрямованих на попередження, запобігання та припинення терористичної діяльності, звільнення заручників, забезпечення безпеки населення, знешкодження терористів, мінімізацію наслідків терористичної діяльності (абзац 21 ст. 1 Закону України «Про боротьбу з тероризмом») [17]. Запропоноване уточнення актуалізує сутність вказаної підстави, яка полягає у посиленні обороноздатності держави саме в період наявності загрози посягання на її цілісність та суверенітет.

Відстрочка виконання вироку щодо вказаної категорії осіб відбуватиметься з конкретною обов'язковою умовою – відправленням військовослужбовця або військовозобов'язаного до діючого військового формування. Законом України «Про оборону України» визначено військово формування як створену відповідно до законодавства України сукупність військових з'єднань і частин та органів управління ними, які комплектуються військовослужбовцями і призначені для оборони України, захисту її суверенітету, державної незалежності і національних інтересів, територіальної цілісності і недоторканності у разі збройної агресії, збройного конфлікту чи загрози нападу шляхом безпосереднього ведення воєнних (бойових) дій (абзац 12 ст. 1) [18].

Також необхідно визначити строк застосування підстави, тобто проміжок часу, протягом якого особа перебуватиме у військовому формуванні. З огляду на її цільове призначення вважаємо, що після ліквідації чинників, які слугували умовами введення періоду антитерористичної операції, зникає потреба дії вказаного інституту права. Саме тому така можливість надаватиметься на період часу між датою набрання чинності Указом Президента України від 14 квітня 2014 року № 405/2014 «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 13 квітня 2014 року «Про невідкладні заходи щодо подолання терористичної загрози і збереження територіальної ціліс-

ності України» та датою набрання чинності Указом Президента України про завершення проведення антитерористичної операції або військових дій на території України (ст. 1 Закону України «Про тимчасові заходи на період проведення антитерористичної операції») [19].

Окремо варто розглянути питання наслідків застосування даної підстави відстрочки виконання вироку, актуальність якого підтверджується тим, що, як зазначено вище, норми матеріального права сприяли можливості звільнення від покарання або заміни покарання іншим, більш м'яким (ч. 2 ст. 46 КК України 1960 року). Незважаючи на таке суттєве заохочення, сучасний формат інституту відстрочки виконання вироку не передбачає таких наслідків, адже надається з тією метою, щоб засуджена особа реалізувала свої конституційні права, вирішила життєві та сімейні ситуації, за яких негайне виконання вироку може потягти за собою тяжкі та непотрібні для правосуддя наслідки [20, 121]. Тому вирок суду підлягатиме виконанню після спливу строку його відстрочки. У зв'язку з відсутністю таких пільг для засудженого виникає запитання: навщо засудженому ризикувати власним життям, якщо він не може розраховувати на звільнення або пом'якшення покарання? Дійсно, в такому вигляді відстрочка виконання вироку має дещо патріотичне, ідейне спрямування. Попри це, важко не погодитись з Е.Ф. Куцовою, яка наголошувала: «Священним обов'язком громадян є захист Батьківщини. І було б неправильно у всіх випадках позбавляти його такої можливості виконати цей обов'язок тільки тому, що ним скоєно злочини» [21, 16].

Отже, вважаємо за доцільне внести зміни до чинного законодавства та доповнити ч. 1 ст. 536 КПК України пунктом 4, який необхідно викласти у наступній редакції: «якщо засуджена особа є військовослужбовцем або військовозобов'язаним, який підлягає призову чи мобілізації, – на період проведення антитерористичної операції з направленням засудженого до діючого військового формування».

Список використаних джерел:

1. Декларація про державний суверенітет України, прийнята Верховною Радою УРСР 16 липня 1990 року за № 55-ХІІ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/55-12>
2. Конституція України, прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України від 28 липня 1996 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96%D0%B2%D1%80>
3. Про заходи підвищення обороноздатності держави: Указ Президента України від 1 травня 2014 року № 447/2014 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/447/2014>
4. Законодательные и административно-правовые акты военного времени (с 22 июня 1991 г. по 22 января 1942 г.). – Чкалов: Юридическое изд-во НКЮ СССР, 1942. – 126 с.
5. Законодательные и административно-правовые акты военного времени (с 22 марта 1942 г. по 1 мая 1943 г.). – М.: Юридическое изд-во НКЮ СССР, 1944. – 295 с.
6. Об утверждении Основ уголовного законодательства Союза ССР и союзных республик: Закон СССР от 25 декабря 1958 года [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://ru.wikisource.org/wiki/>
7. Кримінальний кодекс України: Закон України від 28 грудня 1960 року № 4651-VI (втратив чинність) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2001-05>
8. Кримінальний кодекс України: Закон України від 5 квітня 2001 року № 2341-III [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>
9. Уголовно-процессуальный кодекс УССР, утвержденный В.У.Ц.И.К. 13 сентября 1922 года. – Х.: Юридическое издательство Наркомюста УССР, 1922. – 59 с.
10. Уголовно-процессуальный кодекс УССР. Официальное издание в редакции 1927 года. – Х.: Юридическое издательство Наркомюста УССР, 1927. – 124 с.
11. Уголовно-процессуальный кодекс Украинской ССР. – К.: Госполитиздат, 1961. – 213 с.
12. Кримінально-процесуальний кодекс України: Закон України від 28 грудня 1960 року № 1001-05 (втратив чинність) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1001-05>
13. Про військовий обов'язок і військову службу: Закон України від 25 березня 1992 року № 2232-XII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2232-12>
14. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12 травня 2015 року № 389-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/389-19>
15. Про правовий режим надзвичайного стану: Закон України від 16 березня 2000 року № 1550-III [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1550-14/conv>
16. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 13 квітня 2014 року «Про невідкладні заходи щодо подолання терористичної загрози і збереження територіальної цілісності України»: Указ Президента України від 14 квітня 2014 року № 405/2014 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/405/2014>
17. Про боротьбу з тероризмом: Закон України від 20 березня 2003 року № 638-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/638-15>
18. Про оборону України: Закон України від 6 грудня 1991 року № 1932-XII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1932-12/conv>
19. Про тимчасові заходи на період проведення антитерористичної операції: Закон України від 2 вересня 2014 року № 1669-VII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1669-18>
20. Волков Г.И. Как ведутся уголовные дела / Г.И. Волков. – Х.: Юридическое издательство НКЮ УССР, 1925. – 127 с.
21. Куцова Э.Ф. Исполнение приговора: курс лекций / Э.Ф. Куцова; МГУ им. М.В. Ломоносова, Юрид. фак. – М.: Издательство Московского университета, 1960. – 49 с.

Антон Чернієнко

ВІДСТРОЧКА ВИКОНАННЯ ВИРОКУ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦЕВИ АБО ВІЙСЬКОВОЗОВОБ'ЯЗАНОМУ НА ПЕРІОД ПРОВЕДЕННЯ АНТИТЕРОРИСТИЧНОЇ ОПЕРАЦІЇ

Досліджено питання щодо відстрочки виконання вироку військовослужбовцеві або військовозобов'язаному на період проведення антитерористичної операції. Проаналізовано основні структурні елементи вказаної підстави та запропоновано її впровадження до кримінального процесуального законодавства України.

Ключові слова: кримінальний процес; виконання судових рішень; відстрочка виконання вироку; військовослужбовець; військовозобов'язаний; антитерористична операція.

Антон Чернієнко

ОТСРОЧКА ИСПОЛНЕНИЯ ПРИГОВОРА ВОЕННОСЛУЖАЩЕМУ ИЛИ ВОЕННООБЯЗАННОМУ НА ПЕРИОД ПРОВЕДЕНИЯ АНТИТЕРРОРИСТИЧЕСКОЙ ОПЕРАЦИИ

Исследован вопрос об отсрочке исполнения приговора военнослужащему или военнообязанному на период проведения антитеррористической операции. Проанализированы основные структурные элементы указанного основания и предложено его внедрение в криминальное процессуальное законодательство Украины.

Ключевые слова: уголовный процесс; исполнение судебных решений; отсрочка исполнения приговора; военнослужащий; военнообязанный; антитеррористическая операция.

Anton CHERNIENKO

POSTPONEMENT OF EXECUTION OF VERDICT TO SOLDIERS OR RESERVIST DURING THE ANTI-TERRORIST OPERATION

The paper studies the postponement of execution of verdict to soldiers or reservist during the anti-terrorist operation. Analyzed the main structural elements of said base and prompted its introduction in the criminal procedural legislation of Ukraine.

Keywords: criminal process; enforcement of court decisions; postponement of execution of verdict; soldier; reservist; anti-terrorist operation.

